

www.ketab.ir

مقالات

و جایگاه آن در فقه

مهدی درگاهی
رضا عندلیبی

سرشناسه: درگاهی، مهدی، ۱۳۶۰ -
 عنوان و نام پدیدآور: مقام ابراهیم و جایگاه آن در فقه / مؤلفین: مهدی درگاهی، رضا عندلیبی.
 مشخصات نشر: تهران: مشعر، ۱۳۹۳.
 مشخصات ظاهری: ۲۱۲ ص.
 شابک: ۸-۵۵۴-۵۴۰-۹۶۴-۹۷۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه: به صورت زیرنویس.
 موضوع: مقام ابراهیم (مکه)
 موضوع: حج - فتواها
 شناسه: گروه: عندلیبی، رضا، ۱۳۶۱ -
 رده‌بندی کسره: ۱۳۶۱ م ۹ / ۱۸۸ BP
 رده‌بندی دیویی: ۳۵۷ ۲۹۷
 شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۹۱۰۲

مقام ابراهیم و جایگاه آن در فقه

● تألیف:	مهدی درگاهی - رضا عندلیبی
● تدوین:	پژوهش‌شده حج و زیارت
● ناشر:	مؤسسه فرهنگی سری مشعر
● چاپ و صحافی:	پچانه شعر
● نوبت چاپ:	اول - زمستان ۱۳۹۳
● شمارگان:	۵۰۰ نسخه
● بها:	۶۲۰۰ تومان

شابک: ۸-۵۵۴-۵۴۰-۹۶۴-۹۷۸ ISBN: 978-964-540-554-8

مراکز پخش و فروشگاه‌های مشعر:

تهران: تلفن: ۰۳۶۴۵۱۲۰۰۳ - ۰۲۱ / قم: تلفن: ۰۳۷۸۳۸۴۰۰ - ۰۲۵

فهرست

۱۱	 دیباچه
۱۳	 مقدمه

بخش اول: مفاهیم و کلیات

۱۷	 فصل اول: مفاهیم
۱۷	 گفتار اول: مفهوم مقام ابراهیم (ع)
۲۳	 گفتار دوم: مفهوم طواف
۲۵	 گفتار سوم: مفهوم مطاف
۲۵	 گفتار چهارم: مفهوم نماز (صلوة) طواف
۲۹	 گفتار پنجم: مفهوم مصلّا
۳۱	 فصل دوم: کلیات
۳۱	 گفتار اول: بنای کعبه و حدود آن از منظر روایات
۳۱	 ۱. نخستین بنای کعبه
۳۵	 ۲. بنای کعبه در زمان حضرت ابراهیم (ع)
۳۶	 ۳. بنای کعبه در زمان جاهلیت
۳۹	 ۴. بنای کعبه در زمان امام سجّاد (ع)
۴۲	 گفتار دوم: محل و موضع مقام ابراهیم (ع)

۴۲	دیدگاه مورخان.....
۴۲	نظریه نخست.....
۴۳	نظریه دوم.....
۴۳	نظریه سوم.....
۴۴	نظریه چهارم.....
۴۵	محل مقام ابراهیم علیه السلام در جوامع روایی شیعه.....
۴۵	روایت نخست: نقل «سُلیم بن قیس».....
۴۶	روایت دوم: نقل شیخ کلینی رحمه الله از سلیم بن قیس.....
۴۷	روایت سوم: نقل شیخ کلینی رحمه الله از «زراره».....
۴۹	روایت چهارم: نقل شیخ صدوق رحمه الله
۵۰	روایت پنجم: نقل «شیخ فیدر» از ابو بصیر.....
۵۱	روایت ششم: نقل «شیخ عیسی» از «عبدالله بن میمون».....
۵۱	روایت هفتم: نقل «محدث نور» از «عاصم بن حمید».....
۵۲	جمع‌بندی روایات و جایگاه کنونی مقام ابراهیم علیه السلام
۵۳	گفتار سوم: بررسی تاریخی و روایی محدوده مسجدالحرام.....

بخش دوم: نقش مقام ابراهیم علیه السلام در محدوده طواف

۶۱	فصل اول: موضوعیت مقام ابراهیم علیه السلام در محدوده طواف.....
۶۱	گفتار اول: طرفداران موضوعیت مقام ابراهیم علیه السلام در محدوده طواف.....
۶۷	گفتار دوم: ارزیابی ادله موضوعیت مقام.....
۶۷	دلیل اول: مضمرة محمد بن مسلم.....
۶۸	بررسی سند روایت.....
۶۸	بررسی راویان روایت.....
۶۹	اقوال درباره محمد بن عیسی بن عیید.....
۷۵	تصحیح سند روایت.....
۷۵	راه حل نخست: اثبات وثاقت یاسین الضریر.....

۷۷	راه حل دوم: تعویض سند
۷۹	راه حل سوم: جبران ضعف سند با شهرت
۸۲	بررسی دلالت روایت
۸۷	دلیل دوم: سیره مشرعه
۸۸	دلیل سوم: اجماع
۹۰	دلیل چهارم: شهرت
۹۳	فصل دوم: عدم موضوعیت مقام ابراهیم علیه السلام در محدوده طواف
۹۳	گفتار اول: تبیین به عدم موضوعیت مقام
۹۸	گفتار دوم: ارزیابی دله اثباتی به عدم موضوعیت مقام
۹۸	دلیل اول: صحیح حلبی
۹۸	بررسی سند روایت
۱۰۰	بررسی دلالت روایت
۱۰۲	دلیل دوم: سیره معصومین
۱۰۵	فصل سوم: جمع بندی ادله
۱۰۶	مرحله نخست: جمع عرفی
۱۰۶	وجه اول: حمل ظاهر بر نص
۱۰۶	وجه دوم: حمل صحیح حلبی بر حال ضرورت
۱۰۷	وجه سوم: حمل مضمره بر فرد افضل
۱۰۷	وجه چهارم: حمل مضمره بر نفی کمال
۱۰۸	نتیجه
۱۰۹	مرحله دوم: تعادل و ترجیح
۱۰۹	موافقت با کتاب
۱۱۰	مخالفت با عامه
۱۱۱	شهرت
۱۱۲	مرحله سوم: رجوع به اصول

۱. اصل لفظی و اصطلاحات فوقانی ۱۱۳
۲. اصل عملی ۱۱۴
- اصل برائت ۱۱۴
- اصل احتیاط ۱۱۴

بخش سوم: نقش مقام ابراهیم علیه السلام در مکان نماز طواف

- فصل اول: موضوعیت مقام ابراهیم علیه السلام در مکان نماز طواف ۱۲۱
- گفتار اول: طرفداران موضوعیت مقام ابراهیم علیه السلام در مکان نماز طواف ۱۲۱
- دسته نخست: اصل موضوعیت ۱۲۱
- دسته دوم: موضوعیت خلف مقام ۱۲۳
- دسته سوم: کفایت دو طرف ۱۲۵
- دسته چهارم: تفصیل بین طواف حج و عمره و طواف نساء ۱۲۶
- گفتار دوم: ارزیابی ادله موضوعیت مقام ۱۲۷
- ارزیابی ادله اصل موضوعیت ۱۲۷
- دلیل اول: آیه شریفه «وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّیً» ۱۲۷
- دلیل دوم: روایات مستفیض ۱۲۹
- ارزیابی ادله نظریات دیگر ۱۳۰
- ادله نظریه کفایت دو طرف مقام ۱۳۰
- ادله نظریه خلف مقام ۱۳۶
- ادله نظریه تفصیل ۱۴۱
- جمع‌بندی ادله خلف مقام یا کفایت دو طرف ۱۵۰
- فصل دوم: عدم موضوعیت مقام ابراهیم علیه السلام در مکان نماز طواف ۱۵۳
- گفتار اول: طرفداران موضوعیت نداشتن مقام ۱۵۳
- گفتار دوم: ارزیابی ادله موضوعیت نداشتن مقام ۱۵۵
- دلیل نخست: ادعای نفی خلاف ۱۵۵
- دلیل دوم: روایات ۱۵۵

فصل سوم: جمع بندی (حمل مطلق بر مقید).....	۱۵۹
تقریب جمع عرفی.....	۱۵۹
اشکالات بر جمع عرفی و پاسخ های آن.....	۱۵۹
اشکال اول: عدم تقابل مطلق و مقید در روایات باب.....	۱۵۹
اشکال دوم: مفهوم نداشتن وصف یا قید.....	۱۶۰
اشکال سوم: عدم احراز وحدت حکم.....	۱۶۱
اشکال چهارم: عدم انحصار جمع بین روایات در تقیید.....	۱۶۲

بخش چهارم: مقام ابراهیم علیه السلام و امور مستحدثه

فصل اول: تغییر مکان مقام ابراهیم علیه السلام و تأثیر آن بر طواف و نماز آن.....	۱۶۹
مقدمه.....	۱۶۹
گفتار اول: حکم اصل جابه جایی مقام ابراهیم علیه السلام	۱۷۱
فروض تغییر مکان مقام ابراهیم علیه السلام و حکم آنها.....	۱۷۱
گفتار دوم: تأثیر جابه جایی مقام بر طواف.....	۱۷۵
گفتار سوم: تأثیر جابه جایی مقام بر نماز طواف.....	۱۷۶
اقوال فقها و محققان.....	۱۷۷
حکم نماز طواف با فرض جابه جایی مقام.....	۱۸۰
فرض نخست: انتقال مقام به جایگاه اصلی.....	۱۸۰
فرض دوم: جابه جایی مقام به مکان دیگری از مسجدالحرام.....	۱۸۱
فرض سوم: جابه جایی مقام به مکانی بیرون از مسجدالحرام.....	۱۹۲
فصل دوم: ساخت طبقات پشت مقام ابراهیم علیه السلام و تأثیر آن بر نماز طواف.....	۱۹۵
گفتار اول: فرض عدم موضوعیت مقام برای نماز طواف.....	۱۹۵
گفتار دوم: فرض موضوعیت داشتن مقام برای نماز طواف.....	۱۹۷
نتیجه گیری و جمع بندی نهایی.....	۱۹۹
کتابنامه.....	۲۰۱

دیباچه

پژوهش در زمینه فقه امامیه فقهِ پیشینه‌ای به درازای عمر مذهب تشیع دارد که با آموختن روش اجراء توسط شاگردان فقهِ مدرسه امامین صادقین (ع) آغاز و با تلاش‌های بی‌وقفه علمایی که از خود را در این راه صرف کردند، ادامه یافت. همچنان این راه بی‌پایان که منبع نورانی وحی و روایات ناب اهل بیت (ع) سرچشمه گرفته است، ادامه خواهد داشت؛ چراکه بررسی مسائل مستحدثه و روزآمد، مخصوصاً پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و ورود فقه امامیه به عرصه حکومت، ضروری است.

در راستای پیش‌برد این علم مقدس و تحقق این هدف، شورای پژوهشی پژوهشکده حج و زیارت موضوعات جدید و کاربردی را در عرصه فقه الحج تصویب کرد. با توجه به توسعه‌های اخیر در مسجدالحرام و احتمال جابه‌جایی مقام ابراهیم (ع)، یکی از این موضوعات، «مقام ابراهیم (ع) و جایگاه آن در فقه» است. از این‌رو گروه فقه و حقوق، انجام این پروژه را به دو تن از اعضای هیئت علمی گروه سپرد. فاضلان ارجمند حجج اسلام «مهدی درگاهی» و «رضا عندلیبی» در این نوشتار، پس از تبیین این فرع فقهِ، اقوال و ادله فقها را گرد

آورده و ضمن جمع‌بندی تفصیلی آن، امور مستحدثه مربوط به مقام ابراهیم را بررسی کرده‌اند.

در پایان توفیقات روزافزون نویسندگان محترم را در سایه عنایات حضرت ولی عصر علیه السلام خواستاریم.

انه ولی التوفیق

گروه فقه و حقوق

پژوهشکده حج و زیارت

www.ketab.ir

مقدمه

یکی از نشانه‌های الهی در مسجدالحرام، صخره‌ای به نام «مقام ابراهیم»^۱ است که از یادگارهای حضرت ابراهیم به شمار می‌رود و از همان زمان، موحدان و حتی مشرکان مکه به آن توجه ویژه‌ای داشته‌اند.

پیشینه نقش مقام ابراهیم در طواف و نماز، به زمان «مرحوم کلینی» برمی‌گردد و بیشتر فقهای پس از ایشان در کتب فقهی، در ضمن کتاب الحج و بررسی مناسک، به تأثیر موضع مقام در محدوده طواف و مکان نماز طواف اشاره کرده‌اند. بزرگانی که کتب مبسوطی در فقه حج نوشته‌اند، مثلاً این مسئله را بررسی کرده‌اند؛ اما کمتر به امور مستحدثه یا حتی مسائل فقهی که چه‌بسا، دیر یا زود در صحن مسجدالحرام رخ می‌دهد، توجه شده که تغییر مکان مقام ابراهیم و تأثیر آن بر اعمال حج و عمره، از این جمله است.

برخی از معاصران در مقالات یا کتب خود به این مسائل اشاره کرده‌اند، اما اهمیت مسئله به اندازه‌ای است که می‌توان با طرح این فروض و نقد و بررسی مطالب مطرح‌شده، به پیشرفت علم فقه، حتی به اندازه یک گام، کمک کرد.

پیش از آغاز بحث و در نخستین بخش کتاب، مفاهیم مطرح‌شده در این

تحقیق و کلیاتی از قبیل بررسی تاریخی و روایی جایگاه مقام ابراهیم، محدوده کعبه و مسجدالحرام بررسی می‌شود؛ چراکه شناخت جایگاه اصلی مقام و محدوده مسجد در استنباط حکم طواف و نماز و مسائل مستحدثه آن دخیل است.

در بخش‌های بعدی کتاب، نقش و تأثیر این صخره مقدس در احکام دو واجب مهم از واجبات حج و عمره، یعنی طواف و نماز طواف، با دقت در نقل اقوال و اسناد و بررسی دقیق آنها واکاوی شده است؛ چراکه فقهای شیعه در اصل محدوده طواف اختلاف دارند. آنها در مکان نماز طواف و موضوعیت مقام در نماز و نحوه آن نیز دارای اقوال متعددی هستند. این اختلاف برآمده از اختلاف روایات متعدد ائمه علیهم السلام در این باب است. براین اساس، تنها راه حل این مشکل و رفع اختلاف، دقت در ادله و بررسی سندی و دلالی روایات است.

در بخش اخیر نیز امور مستحاضراتی همچون جابه‌جایی مقام و تأثیر آن در محدوده طواف و مکان نماز طواف و ساخت طبقات پشت مقام و حکم نماز طواف در طبقات بالا مطرح و حکم آن طبق اصول فروع بیان شده است.

در پایان، این متاع قلیل تقدیم می‌شود به ارواح باطال تمامی فقهای شیعه، به‌ویژه فقهای شهیدی که با مرگب خون سرخشان، آخرین نظم کتاب‌های فقهی خود را نگاشتند. امید که این تلاش مورد رضایت ولی نعمان حضرت بقیه الله الاعظم علیه السلام و مورد استفاده دانش‌پژوهان عرصه فقه الحج قرار گیرد.